

FIZIČAR EKSPERIMENTIŠE SA KULTUROLOŠKIM STUDIJAMA*

Zamena ideje da su činjenice i dokazi važni idejom da se sve svodi na lične interese i poglede je – osim američkih izbornih kampanja – najizraženija i najopasnija manifestacija aniti-intelektualizma danas.

Larry Laudan, *Science and Relativism* (1990)

Već nekoliko godina me brine vidno opadanje standarda intelektualne strogosti u nekim oblastima američkih humanističkih nauka na univerzitetima. Ali ja sam samo fizičar: ako ne mogu da se snađem između *jouissance* i *difference*, možda je to jednostavno odraz moje nedoraslosti.

Tako, da bih testirao vladajuće intelektualne standarde, odlučio sam da pokušam sa skromnim (mada priznajem nekontrolisanim) eksperimentom: Da li će vodeći severno američki časopis o kulturološkim studijama – u čijem su izdavačkom telu tako poznate ličnosti kao što je Fredrik Džejmson (Fredric Jameson) i Endrju Ros (Andrew Ross) – da objavi članak koji je izdašno okićen besmislicama ako (a) zvuči dobro i (b) laska ideološkim predrasudama urednika?

Odgovor je, nažalost, da. Zainteresovani čitaoci mogu da potraže moj članak „Prekoračenje granica: ka transformativnoj hermeneutici kvantne gravitacije“ u izdanju Proleće/Leto 1996. časopisa *Social Text*. Pojavio se u specijalnom broju časopisa posvećenom „ratovima nauka“.

Šta se desilo? Da li urednici *zaista* nisu shvatili da je moj rad napisan kao parodija?

* *Lingua Franca*, May/June 1996.

U prvom pasusu napadam „dogmu nametnutu dugom post-prosvetiteljskom hegemonijom nad intelektualnim pogledima na Zapadu“:

da postoji spoljni svet, čije su osobine nezavisne od bilo kog pojednog ljudskog bića i čak čovečanstva kao celine; da su te osobine sadržane u „večnim“ fizičkim zakonima; i da ljudska bića mogu da dostignu pouzdano, mada nesavršeno i privremeno, znanje o ovim zakonima pridržavajući se „objektivnih“ procedura i epistemoloških ograničenja propisanih (takozvanim) naučnim metodom.

Da li je sada dogma u kulturologiji da ne postoji spoljni svet? Ili da postoji spoljni svet ali da nauka ne može ništa da sazna o njemu?

U drugom pasusu tvrdim, bez ikakve argumentacije, da je „fizička ‘stvarnost’ [zapazi znake zastrašivanja]... u osnovi društvena i lingvistička konstrukcija“. Ne naše *teorije* o fizičkoj stvarnosti, zapazite, već sama stvarnost. Predlažem u sportskom duhu: svako ko veruje da su zakoni fizike samo društvene konvencije može da proba da ih prevaziđe kroz prozor mog stana. (Ja živim na dvadeset i prvom spratu.)

U celom članku koristim naučne i matematičke pojmove na način koji bi zasmejavao većinu naučnika i matematičara. Na primer, tvrdim da je „morfofenetsko polje“ – bizarni pojam novog doba koji je izmislio Rupert Šeldrejk (Rupert Sheldrake) – najnovija teorija u kvantnoj gravitaciji. Ova veza je potpuna izmišljotina; čak ni Šeldrejk ne tvrdi ništa slično. Tvrdim da su Lakanove (Lacan) psihoanalitičke spekulacije potvrđene nedavnim istraživanjima u teoriji kvantnih polja. Čak i čitaoci koji nisu naučnici mogu se zapitati kakve pa veze ima teorija kvantnih polja sa psihoanalizom; moj članak sigurno ničim ne potvrđuje tu vezu.

Dalje u članku tvrdim da je aksiom jednakosti u matematici nekako analogan sa svojim homonimom u feminističkoj politici. Međutim, sve što aksiom jednakosti tvrdi je da su dva skupa identična ako i samo ako imaju iste elemente. Čak i čitaoci bez matematičkog obrazovanja mogu se zamisliti nad tvrdnjom da aksiom jednakosti odslikava „devetnaestovekovno liberalno poreklo“ teorije skupova.

Jednom rečju, namerno sam napisao članak tako da bi svaki fizičar ili matematičar (ili student fizike ili matematike) shvatio da

je reč o šali. Očigledno je da su urednici časopisa *Social Text* smatrali da je u redu da objave članak o kvantnoj fizici bez konsultacije sa nekim ko zna nešto o tome.

Osnovna ludost mog članka leži, međutim, ne u brojnim očiglednim greškama, već u sumnjivosti glavne teze i „argumentacije“ koja je podržava. Uglavnom, ja tvrdim da kvantna gravitacija – još uvek spekulativna teorija prostora i vremena na skali milionitog dela milijarditog dela milijarditog dela santimetra – ima ozbiljne *političke* implikacije (koje su, naravno, „progressivne“). U prilog ove neverovatne tvrdnje, dajem ovakav argument: Prvo, citiram neke kontroverzne filozofske izjave Hajzenberga (Heisenberg) i Bora (Bohr), i tvrdim (bez dokaza) da je kvantna fizika istinski srodna „postmodernističkoj epistemologiji“. Potom, sastavljam kolaž – Derida (Jacques Derrida) i opšta teorija relativiteta, Lakan i topologija, Irigeri (Irigaray) i kvantna gravitacija – zaokruženo nekom nedređenom retorikom o „nelinearnosti“, „toku“ i „međupovezanosti“. Na kraju, dolazim (ponovo bez argumenta) do tvrdnje da je „postmoderna nauka“ poništila pojam objektivne stvarnosti. Nigde u svemu ovome nema ničega što podseća na logičan sled misli; ima samo citiranja autoriteta, igara reči, nategnutih analogija i smelih iskaza.

U zaključku moj članak postaje posebno blesav. Pošto sam ukinuo stvarnost kao prepreku nauci, nastavljam sa tvrdnjom (opet bez argumenta) da nauka, da bi bila „oslobađajuća“ mora da se podredi političkoj strategiji. Završavam primedbom da „oslobađajuća nauka ne može da bude potpuna bez temeljite prerade matematičkog kanona“. Ima i nagoveštaja „emancipatorske matematike“, tvrdim, u „multidimenzionalnoj i nelinearnoj logici teorije ‘fazi’ sistema; ali ovaj pristup je još uvek pod uticajem svog nastajanja tokom krize proizvodnih odnosa u kasnom kapitalizmu“. Dodajem da će „teorija katastrofa, sa svojim dijalektičkim naglašavanjem glatкости/diskontinuiteta i metamorfoze/razvoja, nesumnjivo igrati važnu ulogu u budućoj matematici; ali mnogo teoretskog rada predstoji da bi ovaj pristup postao konkretno oruđe progresivne političke prakse“. Razumljivo je da urednici časopisa *Social Text* nisu mogli da kritički procene tehničke aspekte mog članka (i upravo zbog toga je trebalo da konsultuju naučnike). Ono što više začuđuje je sa kakvom su spremnošću prihvatili moje tvrdnje da potraga za istinom u nauci mora da se podredi

političkim ciljevima, i kako nisu primetili potpunu ilogičnost celog članka.

Zašto sam to uradio? Iako mi je metod satiričan, motivacija mi je potpuno ozbiljna. Ono što me zabrinjava je umnožavanje, ne samo besmislica i nedisciplinovanog rezonovanja *per se*, već određena vrsta besmislica i nedisciplinovanog rezonovanja: vrsta koja poriče postojanje objektivnih činjenica, ili (pod pritiskom) priznaje njihovo postojanje ali umanjuje njihov praktičan značaj. U svom najboljem izdanju, časopis kao što je *Social Text* postavlja važna pitanja koja naučnici ne mogu da ignorišu – na primer, pitanja o uticaju privrednog i vladinog finansiranja na naučni rad. Na žalost, epistemološki relativizam ne doprinosi diskusiji tih pitanja.

Ukratko, moja zabrinutost porastom subjektivističkog mišljenja je i intelektualna i politička. U intelektualnom smislu, problem sa takvim učenjima je što su netačna (kada uopšte imaju smisla). *Postoji* stvarni svet: njegove osobine *nisu* prosto društvene konstrukcije; činjenice i dokazi su *važni*. Ko bi normalan tvrdio suprotno? Ipak, dosta modernog akademskog teoretisanja sastoji se upravo u pokušajima zamagljivanja ovih očiglednih istina – potpuna apsurdnost takvih tvrdnji krije se iza nedostupnog i pre-tencioznog izražavanja.

Prihvatanje mog članka za objavljivanje u časopisu *Social Text* primer je intelektualne arogancije Teorije – kako sebe naziva postmodernistička *književna* teorija – dovedene do logičkog ekstrema. Nije čudo što se nisu potrudili da konsultuju fizičara. Ako je sve rasprava i „tekst“, onda je poznavanje stvarnog sveta suvišno; čak i fizika postaje samo još jedan ogranak kulturoloških studija. Ako je, štaviše, sve retorika i „jezička igra“, onda je unutrašnja logička konzistencija takođe suvišna: patina teoretske rafiniranosti poslužiće podjednako dobro. Nerazumljivost postaje vrlina; aluzije, metafore i igre reči zamenjuju dokaze i logiku. Moj članak je čak veoma *skroman* primer ovog već ustanovljenog žanra.

U političkom pogledu, ljuti me što većina (mada to nije istina za sve) ovih budalaština potiče sa samozvane levice. To je značajan istorijski obrt. Većim delom dva poslednja veka, leвица se poistovećivala sa naukom nasuprot mračnjaštvu; verovali smo da su racionalno razmišljanje i neustrašiva analiza objektivne stvarnosti (u odnosu na prirodu i društvo) odlučujuća oruđa za borbu

protiv mistifikacija koje nameću moćnici – a takođe i poželjni ljudski ciljevi sami po sebi. Okretanje mnogih „progresivnih“ i „levo orijentisanih“ humanista iz univerzitetskih krugova i humanističkih naučnika u poslednje vreme ka jednom ili drugom obliku epistemološkog relativizma je izdaja ovog vrednog nasleđa i škodi i inače slabim izgledima progresivne društvene kritike. Teoretisanje o „drušvenom konstruisanju stvarnosti“ neće nam pomoći da nađemo delotvorni tretman protiv SIDE ili da sačinimo strategiju za sprečavanje globalnog otopljanja. Takođe ne možemo da se borimo protiv pogrešnih ideja u istoriji, sociologiji, ekonomiji i politici ako odbacimo pojmove istine i neistine.

Rezultati mog malog eksperimenta dokazuju, u najmanju ruku, da neki, koji su inače veoma u modi, delovi američke univerzitetske levice, postaju intelektualno lenji. Urednicima časopisa *Social Text* dopao se moj članak zato što im se dopao njegov zaključak: da „sadržaj i metodologija postmoderne nauke daju moćnu intelektualnu podršku progresivnom političkom projektu“. Izgleda da im nije bilo do toga da analiziraju kvalitet dokaza, validnost argumenata, pa čak ni relevantnost argumenata za izloženi zaključak.

Naravno, na umu su mi etički problemi mog neuobičajenog eksperimenta. Profesionalne zajednice uglavnom funkcionišu na osnovu poverenja; prevara ruši to poverenje. Ali važno je tačno razumeti šta sam zapravo uradio. Moj članak je teorijski rad, u potpunosti zasnovan na javno dostupnim izvorima, koje sam sve pažljivo citirao. Svi navedeni radovi zbilja postoje, i svi citati su tačni; nema izmišljenih. Istina je da autor ne veruje u sopstveni argument. Ali zašto je to važno? Intelektualna dužnost urednika je da procene važnost i valjanost ideja, bez obzira na poreklo. (Zato mnogi stručni časopisi imaju „slepe recenzije“.) Ako urednici časopisa *Social Text* nalaze da su moji argumenti ubedljivi, zašto ih zabrinjava što im ja ne verujem? Ili se možda priklanjaju takozvanom „kulturnom autoritetu tehničke nauke“ više nego što bi voleli da priznaju?

Na kraju sam se odlučio za parodiju zbog jednostavnog praktičnog razloga. Žrtve moje kritike su se pretvorile u samoodržavajuću akademsku potkulturu koja po pravilu ignoriše argumentovanu kritiku sa strane (ili joj se čak i ruga). U takvoj je situaciji bila potrebna direktnija demonstracija intelektualnih stan-

darda te potkulture. Ali kako pokazati da nema carevog novog odela? Satira je u svakom slučaju najbolje oružje; i udarac koji se ne može zanemariti je onaj koji sami sebi nanesimo. Ja sam ponudio urednicima časopisa *Social Text* priliku da pokažu svoju intelektualnu strogost. Da li su prošli test? Ne bih rekao.

Ovo konstatujem ne sa zloradošću, već sa tugom. Uostalom, i ja sam levičar (za vreme vladavine Sandinista predavao sam matematiku na Državnom Univerzitetu Nikaragve). U skoro svim praktičnim političkim pitanjima – uključujući mnoga u vezi sa naukom i tehnologijom – slažem se sa urednicima časopisa *Social Text*. Ali ja sam levičar (i feminista) *zahvaljujući* dokazima i logici, ne uprkos njima. Zašto bi se desnici dozvolio monopol nad vrhunskim intelektualnim domenom?

I zašto bi besmislice koje su same sebi svrha – šta god da im je samozvana politička orijentacija – bile slavljene kao vrhunac naučnog rada?

DODATAK: IZVOD IZ ČLANKA
„PREKORAČENJE GRANICA: KA TRANSFORMATIVNOJ
HERMENEUTICI KVANTNE GRAVITACIJE“

Prema tome, opšta teorija relativiteta tera nas na radikalno novo i neintuitivno poimanje prostora, vremena i uzročnosti; tako da nije začuđujuće da ima značajan uticaj ne samo na prirodne nauke već i na filozofiju, književnu kritiku, i nauku o čoveku. Na primer, na čuvenom simpozijumu pre tri decenije sa temom *Les Langages Critiques et les Sciences de l'Homme* Žan Ipolit (Jean Hyppolite) je postavio značajno pitanje Žaku Deridi (Jacque Derida) o njegovoj teoriji strukture i znaka u naučnoj raspravi.... Deridin sadržajan odgovor ide u srž klasične opšte teorije relativiteta:

Ajnštajnova (Einstein) konstanta nije konstanta, nije centar. Ona je sam pojam promenljivosti – ona je, u stvari, pojam igre. Drugim rečima, ona nije pojam *nečega* – centra iz kog bi posmatrač mogao da sagleda polje – već sam pojam igre...

Jezikom matematike, Deridina primedba se odnosi na promenljivost Ajnštajnovе jednačine polja $G_{\mu\nu} = 8\pi G T_{\mu\nu}$ bez obzi-

ra na nelinearne difeomorfizme prostorno-vremenskog kontinuuma (izomorfizmi prostorno-vremenskog kontinuuma koji su beskonačno razlučivi ali ne nužno i analitični). Od najvećeg značaja je što ova grupa jednačina „deluje tranzitivno“: to znači da bilo koja tačka prostorno-vremenskog kontinuuma, ako uopšte postoji, može da se transformiše u bilo koju drugu tačku prostorno-vremenskog kontinuuma. Na ovaj način, grupa jednačina beskonačnih dimenzija umanjuje razliku između posmatrača i posmatranog; Euklidovo π i Njutново (Newton) G , za koje smo ranije mislili da su konstantni i univerzalni, sada možemo videti kao neizbežno istorijske pojave; i dati posmatrač postaje sudbonosno decentriran, epistemološki nepovezan sa bilo kojom tačkom prostorno-vremenskog kontinuuma koja se više ne može definisati samo geometrijski.

Prevela s engleskog
Natalija Mićunović